

การนำแนวความคิดเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้เยียวยา ผู้เสียหายในคดีผู้บริโภค : ศึกษากรณีผู้มีสิทธิฟ้องคดี

สิทธิธานต์ รัตนวงศ์*

รองศาสตราจารย์ พินิจ ทิพย์มณี**

บทคัดย่อ

กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศไทยประกอบด้วยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 โดยผู้มีสิทธิฟ้องคดีผู้บริโภคตามกฎหมายทั้ง 3 ฉบับ ได้แก่ ผู้บริโภค คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง โดยอาศัยกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฟ้องคดีผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม ในคดีผู้บริโภคที่ผู้เสียหายหลายรายได้รับความเสียหายจากข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกัน ผู้เสียหายแต่ละรายยังคงต้องอาศัยวิธีการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแยกเป็นรายคดีหรืออาจใช้วิธีการขอรวมพิจารณาการร้องสอด และการเข้าเป็นคู่ความร่วมมือ แต่ก็ยังส่งผลให้มีคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังอาจส่งผลให้คำพิพากษาของศาลอาจมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การนำแนวคิดการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) มาใช้เยียวยาผู้เสียหายในคดีผู้บริโภคจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเหลือผู้เสียหายซึ่งได้รับความเสียหายจากข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกันจำนวนมากได้ในคราวเดียวกันและลดโอกาสของการเกิดคำพิพากษาที่แตกต่างกันของศาล

จากการศึกษาพบว่า การกำหนดให้เฉพาะผู้เสียหายในคดีผู้บริโภคมีสิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มได้นั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งใช้กฎหมายจารีตประเพณี และการกำหนดให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง มีสิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มมีความสอดคล้องกับแนวคิดของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศบราซิลซึ่งใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษร ดังนั้น หากให้ผู้มีสิทธิฟ้องคดีตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศไทย ได้แก่ ผู้บริโภค คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง (โพโรจน์ วายุภาพ, 2547:81) ซึ่งมีสิทธิฟ้องคดี

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้บริโภคได้ตามกฎหมายอยู่แล้วมีสิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มในคดีผู้บริโภคได้ด้วย ก็จะมีส่วนช่วยให้การดำเนินคดีผู้บริโภคที่มีผู้เสียหายหลายรายและได้รับความเสียหายจากข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกันเป็นไปได้โดยสะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น โดยศาลสามารถพิพากษาได้ในคราวเดียวกัน และยังช่วยลดจำนวนคดีผู้บริโภคที่จะขึ้นสู่ศาลอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังช่วยลดโอกาสที่ศาลจะมีคำพิพากษาในคดีลักษณะเดียวกันที่แตกต่างกันอันเกิดจากการที่ผู้เสียหายแต่ละรายแยกฟ้องคดีต่างหากจากกัน โดยสมควรบัญญัติเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เนื่องจากคดีผู้บริโภคมีความแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป โดยเป็นการให้อำนาจแก่ผู้มีสิทธิฟ้องคดีซึ่งมิใช่ผู้เสียหายโดยตรงมีสิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มแทนผู้บริโภคได้

บทนำ

ในอดีต ผู้ประกอบธุรกิจยังใช้เทคโนโลยีที่ไม่สูงมากในการผลิตสินค้าและบริการ ผู้ซื้อสินค้าและบริการจึงตรวจสอบคุณภาพสินค้าได้ไม่ยากว่าสินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่องและสามารถใช้งานได้ตามที่ได้มีการโฆษณาไว้หรือไม่ เรียกว่าหลักการ “ผู้ซื้อต้องระวัง (Caveat Emptor)” โดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิดที่ว่า หากผู้ซื้อได้ใช้ความระมัดระวังในการตรวจสอบความชำรุดบกพร่องในสินค้าก็จะพบว่าสินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่องหรือไม่ หรือสินค้านั้นใช้งานได้ตามคุณสมบัติที่มีอยู่หรือไม่ ต่อมาสังคมมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีในระดับที่สูงขึ้น ทำให้สินค้าและบริการมีคุณภาพที่สูงขึ้นตามไปด้วย เมื่อตัวสินค้าและบริการมีความซับซ้อนของเทคโนโลยีในการผลิตมากขึ้น จึงเกิดหลัก “ผู้ขายต้องระวัง (Caveat Venditor)” โดยผู้ขายมีหน้าที่ต้องตรวจสอบคุณภาพสินค้าที่นำมาจำหน่ายในตลาดว่ามีคุณภาพ คุณสมบัติที่ดีและเหมาะสมกับประโยชน์ที่ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคจะได้นำสินค้านั้นไปใช้หรือไม่ โดยหลักดังกล่าวปรากฏอยู่ในกฎหมายฝรั่งเศส ซึ่งผู้ขายมีหน้าที่ในการให้ประกันโดยปริยายว่าทรัพย์สินที่ขายสามารถใช้งานได้จริง เรียกหลักนี้ว่าการให้ประกันโดยชัดแจ้งหรือปริยาย (Express or Implied Warranty) (วิชญ์ เครื่องงาม, 2542 : 223)

ในกรณีที่ผู้บริโภคหลายรายได้รับความเสียหายจากสินค้าหรือบริการเดียวกันและต้องการฟ้องเพื่อเรียกค่าเสียหายจากผู้ประกอบธุรกิจนั้นสามารถใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในการดำเนินคดีผู้บริโภคได้ นอกจากนี้ ยังอาจใช้การขอรวมคดีตามมาตรา 8 หรือมาตรา 28 การร้องสอดตามมาตรา 57 หรือการขอเข้าเป็นคู่ความร่วมตามมาตรา 59 อีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมากของประเทศสหรัฐอเมริกาตาม Rule 23 ของ Federal Rules of Civil Procedure พบว่ามีแนวคิดการดำเนินคดีเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมอีกลักษณะหนึ่ง คือ การดำเนินคดีแบบกลุ่ม หรือ Class Action ที่กำหนดขึ้นเป็นแนวทางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมากอันเนื่องมาจากการกระทำอย่าง

เดียวกัน โดยมีหลักการพื้นฐานในการให้ผู้เสียหายคนหนึ่งมีอำนาจดำเนินคดีแพ่งเพื่อรักษาสิทธิของตนและทำหน้าที่ดำเนินคดีเพื่อผู้เสียหายทุกคนซึ่งได้รับความเสียหายจากสถานการณ์เดียวกัน (Similar Situation) โดยที่ไม่ต้องได้รับมอบอำนาจจากผู้เสียหายอื่นให้ดำเนินคดีแทน และผลของคำพิพากษาจากการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นจะมีผลผูกพันไปถึงสมาชิกกลุ่ม (Class Member) ซึ่งเป็นผู้เสียหายจากสถานการณ์เดียวกันโดยที่ผู้เสียหายเหล่านั้นไม่ต้องเข้ามาเป็นคู่ความด้วยแต่อย่างใด นอกจากนี้ ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มของต่างประเทศพบว่ารูปแบบและหลักเกณฑ์การดำเนินคดีแบบกลุ่มมีความแตกต่างกันระหว่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) กับประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) แต่มีลักษณะและสาระสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะ คือ เป็นการดำเนินคดีแทนบุคคลอื่นซึ่งต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิภายใต้ข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันและสิทธิหรือข้อเรียกร้องนั้นต้องอาศัยข้อกำหนดอย่างเดียวกัน โดยที่เป็นการเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลเดียวกัน ข้อเท็จจริงเกิดจากการกระทำเดียวกันมีประเด็นข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน (วรรณชัย บุญบำรุง และเรวดี ขวัญทองยิ้ม, มปป. : 2-3)

ผู้ซึ่งมีสิทธิฟ้องคดีผู้บริโภคนอกเหนือไปจากตัวผู้บริโภคซึ่งได้รับความเสียหายแล้ว มาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 บัญญัติให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจเข้าดำเนินคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคหรือกรณีที่ได้รับคำร้องขอจากผู้บริโภคซึ่งถูกละเมิดสิทธิได้โดยมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ยังให้อำนาจแก่สมาคมที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภคหรือต่อต้านการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมทางการค้าที่คณะกรรมการรับรองตามมาตรา 40 มีสิทธิในการฟ้องคดีแพ่ง คดีอาญา หรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ในคดีเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคได้ และให้อำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายแทนสมาชิกของสมาคมได้ อีกทั้งมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 ก็ได้บัญญัติเกี่ยวกับผู้มีสิทธิฟ้องคดีไว้ในแนวทางเดียวกัน คือ ให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคม และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคให้การรับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค มีอำนาจฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายแทนผู้บริโภค โดยให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับการฟ้องและดำเนินคดีแทนตามกฎหมายดังกล่าวมาใช้บังคับโดยอนุโลม นอกจากนี้ มาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 วางหลักให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคหรือสมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจฟ้องและดำเนินคดีผู้บริโภคแทนผู้บริโภคได้ แม้ว่าคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคจะมีได้มีฐานะเป็นนิติบุคคลแต่โดยสภาพของกฎหมายเป็นการก่อตั้งองค์กรขึ้นมาดำเนินคดีแทนผู้บริโภคโดยเฉพาะ (วินัย หนูโท, 2551:115) โดยให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับการฟ้องและการดำเนินคดีแทนตามกฎหมายดังกล่าวมาใช้บังคับโดยอนุโลม ในกรณีที่สมาคมเป็นผู้ฟ้องคดีและมีการเรียกค่าเสียหาย ให้เรียกค่าเสียหายแทนได้เฉพาะแต่ผู้บริโภคซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมนั้นในขณะยื่นฟ้องเท่านั้น และการถอนฟ้องหรือการ

ประนีประนอมยอมความต้องได้รับความยินยอมเป็นหนังสือจากผู้บริโภคซึ่งเกี่ยวข้องมาแสดง ต่อศาล และในกรณีขอถอนฟ้อง ศาลจะมีคำสั่งได้ต่อเมื่อเห็นว่าการถอนฟ้องนั้นไม่เป็นผลเสีย ต่อการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนรวม

จากปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรศึกษาถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการดำเนินคดี แบบกลุ่มมาใช้เยียวยาผู้เสียหายในคดีผู้บริโภค ศึกษากรณีผู้มีสิทธิฟ้องคดี ได้แก่ ผู้บริโภค คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่ คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคที่ประกอบด้วย พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหาย ที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เพื่อเป็นช่องทางที่จะทำให้ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรม ประหยัดค่าใช้จ่าย ตลอดจนเป็นการลดจำนวนคดีผู้บริโภคที่เกิดจากข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกันที่จะเข้าสู่กระบวนการ ยุติธรรม ลดโอกาสที่จะเกิดผลแห่งคำพิพากษาที่ขัดหรือแย้งกัน อันจะเป็นการช่วยอำนวยความสะดวก ให้กับผู้บริโภคได้อีกทางหนึ่ง

แนวคิดและหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่ม และการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค

การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นกระบวนการพิจารณาที่กำหนดให้บุคคลหนึ่งหรือหลายคน ดำเนินคดีเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นในคราวเดียวกัน ภายใต้เงื่อนไขบุคคลเหล่านั้น ต้องมีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกัน โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายซึ่งได้รับการ ดำเนินคดีแทน และผลของคำพิพากษาในคดีดังกล่าวจะผูกพันถึงกลุ่มบุคคลผู้เสียหายดังกล่าวด้วย แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่กลุ่มบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้สถานการณ์เดียวกัน (Similar Situation) ให้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลในครั้งเดียวกัน เพื่อเยียวยาความเสียหาย ในทางแพ่งแก่ผู้เสียหายให้ได้รับผลทางกฎหมายอย่างเดียวกัน โดยบุคคลซึ่งดำเนินคดีเพื่อตนเอง และเพื่อกลุ่มบุคคลจะเป็นคู่ความในคดีโดยมีฐานะเป็นคู่ความซึ่งเป็นผู้แทน (Representative Party) ส่วนกลุ่มผู้เสียหายซึ่งได้รับการดำเนินคดีแทนจะไม่ได้เข้ามาในการพิจารณาคดี และไม่ได้ มีฐานะเป็นคู่ความในคดี แต่จะมีฐานะเป็นสมาชิกกลุ่ม (Class Member) การดำเนินคดีแบบ กลุ่มเป็นวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ถูกนำมาใช้ในกรณีที่มีจำนวนผู้เสียหายในมูลเหตุแห่งการ ฟ้องคดีเป็นจำนวนมาก และการที่จะเข้ามาเป็นคู่ความร่วมในคดีพร้อมกันนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถ ปฏิบัติได้โดยสะดวก ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งคำพิพากษาที่มีผลผูกพันสมาชิกกลุ่มร่วมกัน (ปราณี สาโร, 2547 : 34) ซึ่งในประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มแต่อย่างใด

ในการจะพิจารณาว่าคดีใดเป็นคดีผู้บริโภคหรือไม่นั้นจะต้องพิจารณานิยามคำว่า “คดีผู้บริโภค” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กล่าวคือ ต้องเป็น (1) คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือ ตามกฎหมายอื่น กับผู้ประกอบการซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอัน

เนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ (2) คดีแพ่งตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย (3) คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกันกับคดีตาม (1) หรือ (2) และ (4) คดีแพ่งที่มีกฎหมายบัญญัติให้ใช้วิธีพิจารณาตามพระราชบัญญัตินี้

การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ของประเทศไทยและต่างประเทศ

ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายบัญญัติการดำเนินคดีแบบกลุ่ม หากมีผู้บริโภคหลายราย ซึ่งได้รับความเสียหายจากข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกัน ก็อาจใช้การฟ้องคดีตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ เช่น การขอรวมคดีตามมาตรา 8 และมาตรา 28 การร้องสอดตามมาตรา 57 หรือการขอเข้าเป็นคู่ความร่วมตามมาตรา 59 เป็นต้น แต่ปัจจุบันได้มีการเสนอแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยเพิ่มหมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม มาตรา 222/1 ถึงมาตรา 222/50 ในลักษณะ 2 วิธีพิจารณาวิสามัญในศาลชั้นต้น ภาค 2 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น ตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2553 : 10)

การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ของประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่มีการพัฒนากฎหมายการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นอย่างมาก การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นการดำเนินคดีแพ่งที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคนได้ดำเนินคดีแพ่งเพื่อตนเองและเพื่อกลุ่มบุคคลซึ่งอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน โดยที่สมาชิกกลุ่มไม่ได้เข้ามาในคดีในฐานะคู่ความและไม่ถือว่ามีส่วนร่วมในการดำเนินคดี แต่อาจเข้าร่วมฟังการพิจารณาได้ แต่คำพิพากษาในคดีนั้นจะผูกพันคู่ความและสมาชิกกลุ่มทุกคน เหตุผลสำคัญของการดำเนินคดีแบบกลุ่มขึ้นอยู่กับเหตุผลที่จำนวนสมาชิกซึ่งเกี่ยวข้องและปัจจัยอื่นประกอบกันทำให้เป็นไปไม่ได้ที่จะดำเนินคดีแยกกันเป็นรายบุคคล ในคดีแบบกลุ่ม โจทก์จะมีฐานะเป็นผู้แทนกลุ่ม (Class Representative) และมีทนายความของกลุ่ม (Class Counsel) ทำหน้าที่ในการดำเนินคดีแทนสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ (Unnamed or Absent Class Members) บนสมมติฐานที่ว่าโจทก์และทนายความกลุ่มมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะทำหน้าที่และมีคุณสมบัติอื่น ๆ ถูกต้องทั้งหมด สมาชิกในกลุ่มจะถูกผูกพันตามคำพิพากษาในคดีที่มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ไม่ว่าจะมีส่วนเป็นคุณหรือเป็นโทษต่อสมาชิกกลุ่มก็ตาม แต่สมาชิกก็อาจจะขอลอกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มก่อนที่จะมีคำพิพากษาคดีและฟ้องคดี อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ศาลจะอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ศาลจะต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินคดีแบบกลุ่มก่อนว่า คดีนั้นอยู่ในเกณฑ์ที่ศาลจะอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มหรือไม่ หลักเกณฑ์ที่จะนำมาพิจารณานั้นก็เพื่อวัตถุประสงค์สำคัญสองประการ คือ ประการแรก เพื่อให้แน่ใจได้ว่าผู้แทนของสมาชิกกลุ่มและทนายความสามารถที่จะทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์แทนสมาชิกอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการที่สอง เพื่อให้แน่ใจว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ภายใต้การจัดการที่ดีมากกว่าการดำเนินคดีโดยวิธีการ

แบบอื่น (วิชัย อริยะนันท์กะ, 2549 :6-7) โดยปรากฏตาม Rule 23 แห่ง Federal Rule of Civil Procedure ของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งตาม Rule 23 (a) กำหนดเงื่อนไขพื้นฐาน (Prerequisite) ของการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ ได้แก่ 1) จำนวนสมาชิกกลุ่มมีจำนวนมาก (Numerous) ซึ่งการรวมตัวของสมาชิกกลุ่มเพื่อการฟ้องคดีร่วมกันทำได้ยาก (Impracticable) 2) มีปัญหาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันในกลุ่ม (Questions of Law or Fact Common) 3) ข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของคู่ความผู้แทนกลุ่มเป็นข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้อย่างเดียวกันกับกลุ่ม (Typical of The Claims or Defenses) และ 4) คู่ความผู้แทนกลุ่มสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่างเป็นธรรมและเพียงพอ (Fairly and Adequately Protect the Interests) โดยศาลจะเป็นผู้พิจารณาอนุญาตว่าจะให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มหรือไม่ ซึ่งในการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกา โจทก์ผู้แทนกลุ่มจึงต้องมีความเป็นผู้เสียหายและเป็นสมาชิกกลุ่มด้วย

ขณะที่การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษร เช่น ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศบราซิล กฎหมายไม่อนุญาตให้บุคคลฟ้องคดีแบบกลุ่มได้ แต่มีการดำเนินคดีแทนในลักษณะดังกล่าวโดยเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์การอื่นที่มีกฎหมายรับรองและได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจ เช่น ในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Association's Suit) ซึ่งเป็นองค์การที่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจและกำหนดเงื่อนไขไว้สำหรับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เช่น จำนวนของสมาชิก ความเป็นอิสระ การจ่ายเงินค่าบำรุงและประสบการณ์และความเก่าแก่ขององค์การเหล่านั้น และการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยหน่วยงานของรัฐ (Administration's Suit) โดยอัยการฝรั่งเศส (น้ำแท้ มีบุญสร้าง, 2547 : 76) ซึ่งไปในแนวทางเดียวกับประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่มีการดำเนินคดีโดยองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Verbandsklage) และเช่นเดียวกันกับประเทศบราซิลที่กำหนดให้ทั้งหน่วยงานของรัฐและองค์การเอกชนที่มีกฎหมายรองรับเป็นผู้ดำเนินคดี(รชฎ บุญสินสุข, 2545 : 86)

ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาการนำแนวความคิดเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้เยียวยาผู้เสียหายในคดีผู้บริโภค ศักยภาพผู้เสียหายฟ้องคดี

การดำเนินคดีผู้บริโภคในปัจจุบัน ผู้ฟ้องคดีต้องอาศัยกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคซึ่งได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติความรับผิดชอบจากความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในการดำเนินคดี หากมีผู้เสียหายหลายรายที่ได้รับความเสียหายหลายรายจากข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน ผู้เสียหายเหล่านั้นอาจดำเนินการฟ้องแยกเป็นแต่ละคดี หรือใช้วิธีการอื่นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เช่น การขอรวมคดีตามมาตรา 8 และมาตรา 28 การร้องสอดตามมาตรา

57 หรือการขอเข้าเป็นคู่ความร่วมมือตามมาตรา 59 โดยการดำเนินคดีผู้บริโภครวม พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีลักษณะที่คล้ายกับการดำเนินคดีมโนสาเร่ ซึ่งบัญญัติอยู่ในภาค 2 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น ลักษณะ 2 วิธีพิจารณาวินิจฉัยในศาลชั้นต้น แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการดำเนินคดีแบบกลุ่ม มาใช้เยียวยาผู้เสียหายในคดีผู้บริโภคนั้นน่าจะได้รับการพิจารณาเพื่อช่วยให้คดีผู้บริโภคเกิดความ เป็นธรรม สะดวก รวดเร็ว และประหยัด ซึ่งช่วยลดจำนวนคดีขึ้นสู่ศาล และลดโอกาสของการเกิด คำพิพากษาที่ขัดหรือแย้งกัน

จากการศึกษาเกี่ยวกับการนำแนวคิดการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) มาใช้ เยียวยาผู้เสียหายในคดีผู้บริโภค โดยศึกษากรณีผู้มีสิทธิฟ้องคดีตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครอง ผู้บริโภคทั้ง 4 ประเภทได้แก่ ผู้บริโภค คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการ คุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง ผู้ศึกษาพบว่า การให้สิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มแก่เอกชนซึ่งได้รับความเสียหาย หน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานที่มี กฎหมายรับรองนั้นมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) กับกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) กล่าวคือ ใน ประเทศสหรัฐอเมริกาให้สิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มแก่เอกชนซึ่งเป็นผู้เสียหายและเป็นสมาชิกกลุ่ม ขณะที่ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศบราซิล ไม่ได้ ให้สิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มแก่เอกชน แต่ให้หน่วยงานของรัฐหรือองค์การที่มีกฎหมายรับรองมีสิทธิ ฟ้องคดีแบบกลุ่มแทนเอกชน ดังนั้น หากประเทศไทยนำแนวคิดการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้ใน กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค โดยการให้สิทธิในการขอดำเนินคดีแบบกลุ่มทั้งแก่เอกชน ผู้เสียหาย คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และ มูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคให้การรับรอง ย่อมมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติ เนื่องจากผู้มีสิทธิฟ้องคดีทั้ง 4 ประเภท เป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีตามกฎหมายว่าด้วย การคุ้มครองผู้บริโภคอยู่แล้ว โดยจะต้องบัญญัติเรื่องดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ในพระราชบัญญัติวิธี พิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 โดยให้ครอบคลุมกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค ทั้ง 3 ฉบับ และกำหนดให้ผู้มีสิทธิฟ้องคดีดังกล่าวมีสิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มได้ โดยจะต้องปรากฏ ว่าคดีผู้บริโภคดังกล่าวมีผู้ได้รับความเสียหายหลายคนตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วย การคุ้มครองผู้บริโภคทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว แม้ว่าผู้ซึ่งมีสิทธิฟ้องคดีผู้บริโภคสามประเภทหลังจะ มิใช่ผู้เสียหายโดยตรงและมีได้มีฐานะเป็นสมาชิกกลุ่มก็ตาม ซึ่งจะสอดคล้องกับการดำเนินคดี แบบกลุ่มของประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรและกฎหมายจารีตประเพณี โดยบัญญัติเรื่อง การดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

อย่างไรก็ตาม หากร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) ประกาศใช้แล้ว มาตรา 222/1 และ มาตรา 222/9 อาจเป็นปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีผู้บริโภคในส่วน

ของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง เนื่องจากโจทก์ซึ่งใช้สิทธิร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะต้องมีฐานะเป็นบุคคลและเป็นสมาชิกกลุ่มเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณามาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับได้โดยอนุโลมในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ดังนั้น การอนุโลมใช้บทบัญญัติเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มของร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมฯ มาใช้ในคดีผู้บริโภค โดยผ่านมาตรา 7 จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง มีสิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มแทนผู้บริโภคได้แม้ว่าจะมิได้มีฐานะเป็นสมาชิกกลุ่มและมีผู้เสียหายโดยตรงก็ตาม

บทสรุปและเสนอแนะ

นอกเหนือไปจากผู้บริโภคซึ่งเป็นผู้เสียหายจะมีสิทธิฟ้องคดีด้วยตนเองแล้ว ยังมีผู้ซึ่งมีสิทธิฟ้องคดีแทนผู้บริโภคอีก ได้แก่ คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง ซึ่งมีใช้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้าหรือบริการโดยตรงแต่ประการใด แต่ในการนำแนวทางการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) มาใช้ในกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคจำเป็นต้องคำนึงถึงผู้ซึ่งมีสิทธิที่จะฟ้องคดีแทนผู้บริโภคทั้ง 3 ประเภทหลังนี้ด้วย ซึ่งตาม Rule 23 (a) แห่ง Federal Rule of Civil Procedure หรือ FRCP ของประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่ได้กล่าวถึงการให้อำนาจหน่วยงานอื่นในการฟ้องคดีแทนผู้เสียหายไว้ แต่ผู้ซึ่งจะฟ้องและขอดำเนินคดีแบบกลุ่มได้จะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ซึ่งได้รับความเสียหายเท่านั้น ขณะที่ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศบราซิลไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยเอกชนแต่อย่างใด เนื่องจากเห็นว่าคดีที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะหรือส่วนรวมนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเข้าไปดูแลแก้ไขและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและประเทศบราซิล ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามแนวทางของกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) แล้ว เห็นว่า หากมีการนำแนวทางการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้ในกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคแล้ว จึงเป็นการสมควรให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองเป็นผู้ซึ่งมีสิทธิฟ้องคดีผู้บริโภคด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่มนอกเหนือไปจากการให้สิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มแก่ผู้บริโภค ซึ่งเป็นผู้เสียหายโดยตรงอย่างเช่นของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งในการให้สิทธิฟ้องคดีแบบกลุ่มแก่ผู้มีสิทธิฟ้องคดีดังกล่าวสอดคล้องกับการหน่วยงานเหล่านั้นมีกฎหมายให้อำนาจฟ้องคดีผู้บริโภค

อยู่แล้วตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 ดังนั้น จึงสมควรที่จะนำแนวคิดเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันได้มีการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) ขึ้น โดยให้สิทธิแก่ผู้ฟ้องคดีแบบกลุ่มไว้ในมาตรา 222/5 ซึ่งกำหนดให้คดีที่มีสมาชิกกลุ่มจำนวนมากนั้น โจทก์ผู้เป็นสมาชิกกลุ่มอาจร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ในคดีละเมิด คดีผิดสัญญา และคดีเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายต่าง ๆ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองผู้บริโภค แรงงาน หลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ การแข่งขันทางการค้า แต่เมื่อพิจารณาจากมาตรา 222/1 และมาตรา 222/9 แล้วพบว่า การกำหนดคุณสมบัติสำหรับการดำเนินคดีแบบกลุ่มให้กับโจทก์ภายใต้เงื่อนไขที่โจทก์ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มนั้นเป็นข้อจำกัดในการดำเนินคดีแบบกลุ่มสำหรับคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมและมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองในฐานะผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค เนื่องจากคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคมิได้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย และผู้ฟ้องคดีทั้งสามประเภทก็ได้เป็นผู้เสียหายโดยตรงและมีได้มีฐานะเป็นสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นเงื่อนไขของการดำเนินคดีแบบกลุ่มตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าว จึงไม่อาจเป็นผู้ร้องขอให้ศาลอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้

ดังนั้น การนำแนวความคิดเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้เยียวยาผู้เสียหายในคดีผู้บริโภคตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค จึงอาจทำได้โดยบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้บริโภคซึ่งได้รับความเสียหายจากข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกันได้รับความเป็นธรรมและความสะดวกในดำเนินคดีมากยิ่งขึ้นไปในคราวเดียวกัน แต่หากร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) ที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของฝ่ายนิติบัญญัติมีผลใช้บังคับแล้ว คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง ซึ่งมีได้มีฐานะเป็นผู้เสียหายโดยตรงและมีใช้สมาชิกกลุ่มอาจฟ้องคดีแบบกลุ่มไม่ได้เนื่องจากมีข้อจำกัดตามมาตรา 222/1 และมาตรา 222/9 แต่มาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ได้โดยอนุโลม จึงอาจเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง จะใช้สิทธิฟ้องคดีแทนผู้บริโภคด้วยวิธีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้แม้ว่าจะมิได้มีฐานะเป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งสมควรแก้ไขพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเพื่อให้สอดคล้องกับกับบทบัญญัติเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่จะประกาศใช้ในภายหน้าด้วย

แต่หากร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมฯ ไม่อาจประกาศใช้ได้ ผู้ศึกษาเห็นว่าสมควรที่จะนำบทบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือ

- ไพโรจน์ วายุภาพ. (2547). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าด้วย วิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่ และคดีไม่มีข้อยุ่งยาก. (พิมพ์ครั้งที่ 5) กรุงเทพฯ : จีระวิชาการพิมพ์.
- วินัย หนูโท. (2551). คำอธิบายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค ทฤษฎี : ปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สูตรไพศาล.
- วิชญ์ เครื่องงาม. (2542). คำอธิบายกฎหมายว่าด้วย ชื่อชาย แลกเปลี่ยน ให้ กรุงเทพฯ : นิติบรรณาการ.

วิทยานิพนธ์

- น้ำแท้ มีบุญส้าง. (2547). การดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี สาโร. (2547). การดำเนินคดีแบบกลุ่ม : การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ข้อจำกัด และประโยชน์ที่พึงได้รับ. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รชฎ บุญสินสุข. (2545). การดำเนินคดีแบบกลุ่มในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ และซีวิลลอว์. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสารอื่น

- วรรณชัย บุญบำรุง และเรวดี ขวัญทองยิ้ม. (มปป.). การดำเนินคดีแทนบุคคลอื่น (เอกสาร อัดสำเนา). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- วิชัย อริยะนันท์กะ และคณะ. (2549). รายงานการวิจัย Class Action กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2553). บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) เรื่องเสร็จที่ 585 - 586/2553.